

1.

A gyermekek az alfabetikus élményeikben: Almát szedtünk, Béla bácsi átjött (anya szerint, megint borszaga volt) etc. A Forradalom szónál a képzelődés sivatagába tévednek. Akinek azonban mégiscsak volt ilyen élménye, az a jót gördíti előre.

Mert az mindig győz a rossz felett. Ezért lenne jó örökre gyerekeknek maradni...

2.

Mi csak tehénfejűnek hívtuk. Először csak így, kisbetűvel, csúfolódva, majd aztán eljött az az idő, amikor a nagy T-t is megérdemelte. Kaposvári srácok voltunk a Berzsenyiből. Az az 1956-os ősz azért volt felejthetetlen, mert nem kellett iskolába menni. A Forradalom miatt. Anya nekem azt mondta, a magyarok megkísértették a szerencsésüket. A jó barátom, Postás apja, aki éveket töltött hadifogságban, s jól is beszélt oroszul, csak annyit mondott. „Hajtsátok le mindig a fejeteiket, aztán másir. Nem kell köszönni a ruszkinak, nem szabad megállni, mert akkor végetek.” Sanyi bácsi, az asztalos meg, aki csuklóból szokta a poénokat leütni, azt: „A ruszki medvével kár volt ujjat húzni.”

Kukac, aki mindent lerajzolt, erről is csinált egy vázlatot: egy jókora medve oldalán egy vörös csillaggal, áll hazánk földjén. Egy nap is volt természetesen a kép jobb sarkában, erre mondta Postás, hogy a medve napozik...

Most, ha visszagondolok azokra az időkre, meg ami a családommal történt, mindig elnyomom a cigit a felénél, a kávé keserű a számban. Tehetetlen dühömben odavágnám valamelyik ünnepelt kerámiaszobromat, de aztán újra rágyújtok, hogy folytassam mégis, ez sorsom, szobraimmal kifejezzem ezt az érzést. Nagypámat különben, aki egy alföldi városka leggazdagabb embere volt, egyik óráról a másikkra telepítették ki. A gyárát elvették, munkásait, akik rajongásig szerették, szétzavarták. Volt is valami sztrájkféle, de ott meg fölírták mindenki nevét, s évekig ezért bűnhődtek. Az államosított gyárba csak azokat vették vissza, akik elítélték nagypámat, mint nagytökést, a rendszer kíméletlen ellenségét.

Így kerültünk Kaposvárra, egy vizes, penészes, másfélszobás lakásba a Fő utcán.

Száműzetésbe.

A gyerekek azonban, ahogy én is, nem hajlandóak rajongani a rosszért. Elég az, ha együtt lehetnek, máris fénylik minden nap. A felnőttek olyan gondjait, hogy világszabadság, meg olyasmit, hogy Rákosi elvtárs hatvanéves, aztán meg miért is kaptunk ki Bernben a németektől – a gyerekek kinevetik.

Ezek felnőtteknek való dolgok, de ez így van jól.

3.

Amikor a rendőrség előtt álló órházból kijött a tehénfejű, géppisztollyal a vállán, mi valami űrlakót láttunk benne. Egy ufót, aki bátortalanul ismerkedik annak a városkának az apró lakóival, ahova a hajója véletlenül hozta. Kukac ugyan hallotta apjától, hogy több fiatal fiút agyonlőttek a ruszkiak itt a városban, azokat, akik szer-

vezkedtek. Hogy mi az a szervezkedés? Postás azt mondta, olyasmi, hogy, teszem azt bejutni a Rákóczi pályára, ott megvívni egy meccset a donneri srácokkal. És persze, majd ő rúgja a győztes gólt.

A tehénfejű egy szőrös csizmában állt előttünk, nagy pufajka kabátban. Kerek képe, széles pofacsontja és sok mosolygó foga volt. Óriásnak látszott, félelmetesnek, de rögtön meg is szeretttük. Volt a képén valami bizalmat sugárzó bárgyúság, később már úgy fogalmaztam: szeretet, amivel rögtön levett bennünket a lábunkról. Ahogy a parkból átvágtunk azon a rövid szakaszon, amelyet egyébként anyám megtiltott, hogy arra menjünk, engem is megbabonázott.

„Ez integet”, súgta Kukac.

„Te, ez ugrál, minket hív”, vélte Szasza. Valóban, mosolyogva ugrándozott előttünk, s jobb karjával hívogatott. Postás hátba ütött, „Na, gyerünk”.

Fogtuk a labdáinkat, és odamentünk hozzá.

4.

A tehénfejű elkérte a focit, amit Postás bizonytalanul átadott neki. Dekáztatni próbált, de nagyon béna volt. Kukachoz gurította a labdát. Az vagy hatszor is emelgetett vele. A katona megtapsolta, majd váratlanul lehajolt, és átölelt engem. Megsimította az arcom. „Griska”...- súgta a fülembe.

Elővett egy gumikeretes kis tükröt a zsebéből, és egy csokit. A kezembe nyomta. Letérdelt mellém, úgy, hogy az arcomat és az övét is láttam a tükörben. „Griska”, mondta újra, és nevetett. Erős dohányszag áradt a szájából, s a pufajakájának valami különös savanyú illata ült az orromba, ami örökre bent is maradt.

Még labdázunk egy darabig, néhány kaposvári fejcsóválva megállt, majd ránk nézve elsietett.

Füttyszót hallottunk a kapu felől, akkor a tehénfejű fölállt, mosolygott, majd mutatta, hogy menjünk. Most azonnal.

A parkban elosztottuk a csokit, keksz volt belekeverve. Pocsék íze volt, de jól esett. Főként, hogy én osztottam el. Kukac azt mondta, „ennek olyan feje van, mint egy tehének...” „Tehénfejű” – így Postás.

Ekkor kapta a nevet.

5.

Mindennap mentünk. Az iskola már nem érdekelt bennünket, csak az, hogy ott lesz-e, s mit kapunk tőle. Legtöbbször egy körül értünk oda. Mosolyogva kint állt a kapuban. Rövid sörte borította a fejét, s lassan ki is szakállasodott. Gubcsik volt a neve, s úgy fociztunk, hogy ledobtuk a táskákat a betonra, azok jelezték a kaput. Én voltam mindig vele. Mielőtt elkezdődött volna a meccs, és valamennyi gólnál szorosán megölelt. Kukac, Szasza és Postás is jól játszott, de mindig mi nyertünk. Mi kölykök voltunk, ő pedig egy izmos, fiatal férfi.

Sokáig meg volt az a lap, amire fölírtam, miket kaptam tőle naponta, a tükörön meg a csokin kívül, de persze, így fejből is tudom. 1. *Gyermek kesztyű* (nem tudom

hol szerezte). 2. *Egy kis bőr öv*, ezt egy nagyobból alakította át. 3. *Bicska*, csontszínű nyéllal. G. G. bevéséssel. 4. *Egy kis távcső* (ezt anyám később a színházban használta). 5. *Egy faragvány*, amely egy kutyát ábrázolt, csont volt a szájában (sokáig megvolt, az érettségikor odaadtam egy lánynak, akivel akkor jártam). 6. *Egy fotó*, amelyen ő van, egy nő és egy kisgyerek. A nő egy alacsony ló mellett áll a fiúval, mögöttük hegyek. A kép hátoldalán ceruzával ráírva: Akajev Gubcsik, Frunze. 7. *Egy érme bőrszíjon*, a vereten egy daliás szakállas férfi lovon ül, kezében egy kifeszített íjjal. (Megmutattam egy ékszerüzletben, azt mondták, Attila-ábrázolás, ezüstből van, lehet akár ezeréves is.)

Aztán a nyolcadik napon nem volt sehol.

6.

Nagyon hiányzott, még akkor is, ha a fiúk örökké azzal húztak, hogy én vagyok a tehénfejű fiacskája. Egy darabig nem foglalkoztam vele, se a barátaim ugratásaival. Volt ugyanis egy nagy balhé az osztályban. Szasza meg egy másik fiú disszidáltak. Szasza elbújt a szülei elől az asztal alá, s hallotta, amint az apja arról beszélt, hogy sokan átszöknek Jugóba meg az osztrákokhoz.

Mert most az oroszok örökre itt maradnak.

Akkor ez a barátom, ez a Szasza, meg egy másik belevaló fiú, úgy, hogy otthon semmit sem mondtak, egy délután összepakoltak, és disszidáltak. Vagyis csak akartak, mert Kiskorpádon az orosz járőrök elkapták őket. Az a fickó, aki rábeszélte Szaszát, később a szüleiivel tényleg disszidált, San Diegóban, Amerikában kötött ki, nemrégén haza is jött. Azt hiszem, készült is erről az egészről nemrégén egy film...

Szaszának az lett a büntetése, hogy úttörőtáborba küldték Csehszlovákiába, hat hónapig azt írogatta, hogy milyen is a jó úttörő...

7.

Másnap, amikor nem láttuk többet tehénfejűt, Kukac apját keresték a nyomozók. A munkahelyére mentek kora reggel, kiemelték a gépsorról, s a párttitkár szobájában beszélgettek el vele. Azt mondták neki, hogy alaposan bajba kerülhet, ha továbbra is az ellenséggel paktál. Két tagbaszakadt ÁVH-s vallatta, hogy mit tud, miért jártunk focizni a rendőrséghez. Kik figyelték a parkból ezeket az „eseményeket”. Mondjon neveket...

„Kérem, ilyen dolgokról én semmit sem tudok...”, felelte Kukac apja, akkor az egyik ÁVH-s rálépett a lábára, miközben közel húzta magához.

„Ne keverjük össze a hancúrt a világpolitikával! Megértettem?”

És Kukac apja megértette.

Elmondták neki, hogy ezt az Akajevet azonnal lefokozták, mert kiderült, hogy több értékes katonai tárgyat is ellopott, azonkívül őrhelyét elhagyva az utcán labdázott ellenforradalmi személyek gyerekeivel. Megfenyítették, Székesfehérvár börtönben ül. Egyetlen szerencséje, hogy a bátyja Berlinnél elesett a harcokban, hős katona

lett, s ezt beszámítják majd a büntetésébe. Ez alatt a nagyapámra terelődött a szó, hogy tudják-e, miket követtünk el, mielőtt idekerültünk volna Kaposvárra?

Kukac apja biztosította őket, helyén van az esze és a szíve, és hogy ő ilyen dolgokról semmit sem tudott.

Mit követett el, kérdezte. Erre nem kapott feleletet.

Amikor hazament, a felesége megkérdezte, játszhatnak-e a gyerekek továbbra is velem. Kukac halotta, amint az apja hangját fölemelve azt üvöltötte.

„Rózsai, már te is meghülyültél? Ezek gyerekek. Értetted? Az a gyerek semmiért nem bűnös...”

8.

Azt hiszem, két hét telt el, akkor mentünk újra a rendőrség előtt. A labdámat, amit Postás hozott, éppen nekem passzolta. Egy rendőr lépett ki a bódéból, s lestopolta a lasztit.

Talán csak egy pillanatra áll meg itt az életem filmje, de pontosan emlékszem, hogy ez a rendőr nyájas arccal odaszólít bennünket. Aztán innen már sok minden kiesik, de pontosan megvan egy kép. A rendőr ordít, miközben mi meztelenül állunk a rendőrségi folyosón, s a labdáinkat erőből a falnak rugdossa.

Le kellett vetkőznünk, ezt parancsolta ordítva, majd fél lábon ácsorogtunk felváltva, egy óra hosszat.

Piszkos gazemberek voltunk, kis rohadékok, akik miatt ez az ország odajutott, ahol most van. Eljátszotta a becsületét a kommunisták nagy családjában. Miattunk egy orosz bajtárs börtönbe került, elveszítette józan eszét.

Megparancsolta, ha erről, ami itt történt, csak egy szót is szólunk valakinek, akkor halál fiai vagyunk. Mindenkinek felemelt kézzel esküt kellett fogadnia.

Kukac hazafelé azt mondta, hogy ő mégis beszélhet, mert a háta mögött az ujjával megcsinálta az „eskürontást”.

Később megtudtam ennek a kaposvári rendőrnek a nevét, ha most leírnám, sokan elcsodálkoznának.

9.

Amikor sírva hazaértünk, természetesen mindenki elmesélte otthon a történetet. A szülők is találkoztak titokban, de megfogadták, erről most senki sem beszél.

Feljelentés gyermekbántalmazásért? Ez ennek a kornak a gyümölcse. Amikor elcsapnak egy igazgatót, mert fejbe dobja órán almacsutkával egy gyerek, ő meg lekever egy fülest, ez is megtörténhet. Akkor a rettenetes volt az úr.

10.

Nem voltunk hősök. Kunszabó Ferenc az volt, aki a forradalmi újságot vezette, még a hetvenes években is két rendőrkocsi fogta közre Kaposváron és a város széléig toloncolták. Lévai Jóska is, akit kegyetlenül megvertek, bebörtönöztek. És a többiek, akiket néha láttam sétálni a Fő utcán, amikor a főiskoláról hazajártam.

A hősokeket lelövik, megölik, elpusztítják. A történetüket soha nem tudják, azt megőrzi az utókor. A három fiatal hős volt, akit lelőttek az ávosok a parkban, és az is, akit előbb fölakasztottak, de életben maradt, és a rendőrorvos segítette a halálba. A berzenceiek, az októberi sortűz halottjai, akiket évekig némán sirattak az ottani temetőben. Vagy a kisbajomi katona és az a kislány, a tízéves Margitka, akit részeg ávosok géppisztolyoztak le a szilveszteri bálban. Meg a hedrehelyiek, akiket a forradalom egyéves évfordulóján 1957-ben vertek agyon a falujuk határában.

Egyszer mutatták az egyik gyilkost, jó nevű somogyi motorversenyző lett később, az egész város ünnepelte. Egy igazgató sofőrjeként dolgozott, sok embernek intézett ezt-azt.

Istenem, milyen hamar felejtünk...

11.

Egy berlini kiállításomon azt mondta egy világhírű műkritikus, hogy a magyarok előtt főt hajt egész Európa. 48-ban és 56-ban példát mutattak Európának, 89-ben a glasznosztly velük gázolt át a kommunista világon.

Bólintottam.

Hamarjában nem tudtam semmi okosat mondani neki.

Ez van. Úgy látszik, mi magyarok bátrak vagyunk, amikor bátornak kell lenni.

Amikor más nem mer bátor lenni.

„Elfogadnál tőlem valamit?” – kérdeztem tőle váratlanul.

A zsebembe nyúltam, és odaadtam neki az ezüst érmét, a nyilazó harcossal. Akajev érmét, aki nem megölni jött bennünket Kaposvárra, s aki a fiát kereste Ben-nem, nem az ellenség fiát.

Igen, mi, magyarok, bátrak vagyunk. És aljasok is?

Akkor, abban a pillanatban felszabadult bennem ennek a mondatnak a másik fele: mi magyarok soha ne legyünk aljasok.

Soha, főként amikor a bátor a halottas ágyán fekszik.

(A mű a *Mai szívekben 1956 forradalma* című pályázaton különdíjat nyert.)